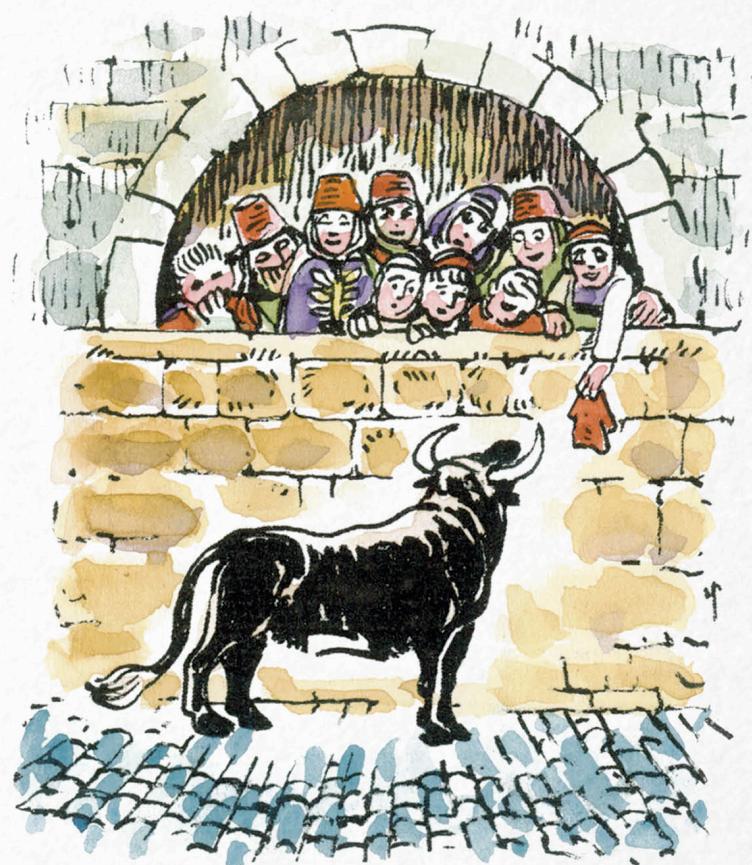

CADERNOS DO BOI

CADERNO PARA O PROFESORADO

Unha proposta de Aprendizaxe Baseada en Proxectos para 5º de Educación Primaria e 2º de Educación Secundaria Obrigatoria dende as áreas de Ciencias Sociais, Galego, Plástica, Música e Matemáticas

Roteiro de Xan de Arzúa

Un percorrido pola Idade Media a través da Festa do Boi

Proxecto didáctico: Arnoia Bouzas

Coordinación: Mar Gil

Ilustracións: Xabier Varela

Asesoramiento histórico: Antonio Blanco

Edita: Asociación cultural Xan de Arzúa

Colabora: Fundación Vicente Risco

@ das ilustracións: Xabier Varela

@ dos textos: Arnoia Bouzas

Deseño e maquetación: Impresión Arte

Imprime: Gráficas RODI

Editado en Allariz na primavera do 2016

AGRADECIMENTOS: A Roberto Cid, María Garrido, María Bobillo, Carmen Martínez, Conchi Estévez, Loli Seara, Susana Lafuente e David González Couso pola súa axuda e bos consellos

ÍNDICE

Presentación

Apartado 1: *Estrutura*

Apartado 2: *Xustificación*

Apartado 3: *Destinatarios*

Apartado 4: *Obxectivos e competencias xerais*

Apartado 5: *Contidos*

Apartado 6: *Metodoloxía*

Apartado 7: *Organización temporal*

Apartado 8: *Documentación de apoio para o docente*

 8.A- *A lenda de Xan de Arzúa*

 8. B- *Guía histórica de Allariz coa perspectiva da Festa do Boi*

 8.C- *Guía sobre a procesión de Xan de Arzúa*

 8.D- *Itinerario comentado*

 8.E- *Carta de Avinza*

Apartado 9: *Descripción das actividades, duración, obxectivos e competencias específicas*

Apartado 10: *Solucións ao Caderno de actividades*

Apartado 11: *Avaliación para o docente e para o alumnado*

Apartado 12: *Bibliografía*

ANEXOS:

Caderno de actividades para o alumnado

Documentos gráficos

PRESENTACIÓN

Este “*Roteiro de Xan de Arzúa. Un percorrido pola Idade Media a través da Festa do Boi*” é unha proposta de aprendizaxe baseada en proxectos que dá continuidade á unidade didáctica que elaboraron no curso 2002-2003 un grupo de mestras e nais de estudiantes do colexio público Padre Feijoo, xunto con persoal técnico da Concellería de Cultura de Allariz.

Aquel traballo foi posto a disposición da Asociación Cultural Xan de Arzúa, encargada da organización da festa, e do Concello de Allariz para a súa difusión nos centros de ensino da vila. A asociación Xan de Arzúa impulsa agora este novo proxecto, co obxectivo de fomentar o coñecemento sobre a tradición do Boi dende unha perspectiva de rigor e respecto.

Dende o mesmo ano 2003 o Roteiro de Xan de Arzúa foi unha das actividades realizadas co alumnado de ensino primario. No curso 2004-2005 sumáronse tamén os alumnos de secundaria.

A idea que se desenvolve nas seguintes páxinas complementa aquela primeira iniciativa, ampliando as experiencias iniciais do Roteiro con nova documentación e material de apoio para facilitar o traballo interdisciplinar nas aulas arredor dun proxecto, a Festa do Boi e o Allariz medieval. Está deseñada para traballar nas áreas de Historia, Lingua galega, Lingua castelá, Música e Matemáticas.

Non pretende esgotar a potencialidade didáctica que ofrece a Festa do Boi, senón concentrarse nun dos seus elementos principais: a procesión medieval de Xan de Arzúa.

Apartado 1. ESTRUTURA

A proposta de traballo organízase en dez capítulos.

Os apartados 1-7 aportan información xeral sobre o proxecto.

O número 8 achega material de apoio para uso exclusivo do mestre. Salvo “A lenda de Xan de Arzúa” (8.A), estes contidos non están deseñados para traballar directamente cos alumnos.

O apartado 9 proporciona información detallada sobre as actividades a realizar na aula que se inclúen no “Caderno de actividades para o alumnado”. As actividades están agrupadas por áreas de traballo e, dentro destas, propónense nunha orde de máis sinxela e limitada a más complexa e libre, dende cuestións de comprensión e resposta ata actividades de producción.

O apartado 10 presenta as solucións ao Caderno de actividades.

O 11 achega formularios de avaliación para docentes e estudiantes e o 12 inclúe suxestións bibliográficas para aclarar, completar ou ampliar contidos.

Nos Anexos preséntanse planos para os exercicios cartográficos e un caderno de actividades para os estudiantes, sobre o que os alumnos de 5º de Educación Primaria poden traballar directamente. Os alumnos de Secundaria deberán realizar os exercicios nun caderno aparte.

Apartado 2: XUSTIFICACIÓN

Dende a súa recuperación en 1983 e, sobre todo, nas dúas últimas décadas, a Festa do Boi tense convertido nunha celebración de gran éxito e capacidade de atracción. É un evento vivido con gran entusiasmo na vila e con demostrado potencial para unir aos seus habitantes, xa que posúe un gran atractivo para todas as franxas de idade e, en especial, para nenos e mozos.

Porén, se non se cultiva o coñecemento da dimensión histórica da celebración, existe o risco de que esta dexenere nunha festa sen raizames, só baseada nas actividades de ocio e, por conseguinte, moi similar a outras festas populares sen xustificación histórica.

Do mesmo xeito, coñecer as raíces da festa significa coñecer, alomenos en parte, a historia da vila e das súas orixes medievais. Tanto no Roteiro de Xan de Arzúa coma no resto de actividades que se propoñen, estes dous aspectos son inseparables: trátase de coñecer a historia de Allariz para coñecer a historia da Festa do Boi e viceversa, de coñecer a historia da Festa do Boi para aprender algo máis sobre a historia de Allariz e, indirectamente, de Galicia.

Esta proposta didáctica aséntase sobre o presuposto de que coñecer e valorar a historia do lugar onde se vive é importante para promover actitudes de civismo e un senso de responsabilidade social en relación ao propio territorio.

O apego que os máis novos senten pola Festa do Boi pode ser aproveitado como un aliciente para a aprendizaxe e como unha ferramenta máis para fomentar actitudes positivas, arraigar coñecementos e incentivar capacidades.

Apartado 3: DESTINATARIOS

O proxecto está deseñado para estudiantes de quinto curso de Educación Primaria e de segundo de Educación Secundaria Obrigatoria, prioritariamente do concello de Allariz.

Soportes básicos coma o “Roteiro de Xan de Arzúa”, “A Lenda” e o relato “Unha partida de damas”, xunto co caderno de actividades, permiten utilizalo como material de traballo para alumnos doutros lugares que realicen visitas de estudo ou intercambio en Allariz. A maiores, no caso dos estudiantes de 2º ESO, o caderno propón un conxunto de actividades para afondar no coñecemento do período medieval sen que sexa imprescindible facer o roteiro sobre o terreo.

A orixe medieval da Festa do Boi, a estrutura urbana e a riqueza patrimonial do casco histórico, xunto cun enfoque multidisciplinar e unha perspectiva aberta, afastan este proxecto didáctico do localismo e convérteno en útil e acaído para traballar en todas as aulas de Galicia.

Apartado 4: OBXECTIVOS e COMPETENCIAS XERAIS

Os **OBXECTIVOS XERAIS** que se propoñen son:

5º de EDUCACIÓN PRIMARIA:

- Obter unha noción básica, tanto da historia da Festa do Boi como da historia de Allariz e, por extensión, da de Galicia.
 - Familiarizarse con conceptos de urbanismo e arquitectura a través dun elemento material e tanxible, como é a propia vila histórica.
 - Coñecer, apreciar e defender o patrimonio artístico e cultural, tanto material como inmaterial.
 - Adquirir e consolidar actitudes de civismo, recalando especialmente o respecto ao boi e, por extensión, a todos os seres vivos e á natureza.
 - Ser quen de definir necesidades sociais en relación a un contexto específico, neste caso, unha carreira durante a Festa do Boi.
 - Sensibilizarse coas cuestiós de diversidade, promovendo un espírito de convivencia, cooperación e respeito.
 - Ser quen de pór en práctica, cando é necesario, a propia iniciativa nun clima que favoreza, ao mesmo tempo, a colaboración e o traballo en equipo.
 - Exercitar orazoamento lóxico.
- Analizar, comentar e deseñar planos urbanos e temáticos.

2º de EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA

- Ampliar o coñecemento da historia da Festa do Boi, de Allariz e Galicia na Idade Media, establecendo conexións.
- Comprender os trazos básicos da sociedade feudal.
- Consolidar conceptos de urbanismo e arquitectura a través do Roteiro pola vila histórica de Allariz.
- Coñecer e apreciar, para contribuír a preservalo, o patrimonio artístico e cultural, tanto material como inmaterial.
- Adquirir responsabilidade e compromiso cívicos, recalculo especialmente o respecto ao boi e, por extensión, a todos os seres vivos e á natureza.
- Comprometerse coas cuestións de diversidade, asumindo un espírito de convivencia, cooperación e respecto entre o grupo de compañeiros e na sociedade.
- Ser quen de pór en práctica, cando é necesario, a propia iniciativa nun clima que favoreza, ao mesmo tempo, a colaboración e o traballo en equipo.
- Aprender a traballar con fontes históricas primarias.
- Achegarse a unha visión ampla da Historia, superando os límites dos enfoques eurocéntricos e sendo quen de trazar conexións entre territorios e eventos da Historia do Mundo.
- Coñecer expresións literarias e artísticas da Idade Media e saber contextualizalas no marco histórico e socioeconómico.
- Coñecer, identificar e valorar os trazos básicos do estilo románico.
- Tomar conciencia da situación idiomática nos séculos XIII e XIV.
- Conformar un espírito crítico baseado na análise e no razoamento.
- Saber organizar o propio pensamento, expoñer ideas e coñecementos e actuar en público.

Os **obxectivos específicos** están indicados en cada actividade, tal como se apunta no Apartado 9.

O enfoque das diferentes actividades permitiralle ao alumnado afondar na adquisición das **COMPETENCIAS** propostas na “Lei orgánica para a mellora da calidade educativa” e recollidas no Real Decreto 126/2014, de 28 de febreiro: Comunicación lingüística, Competencia matemática e competencias básicas en ciencia e tecnoloxía, Competencia dixital, Aprender a aprender, Competencias sociais e cívicas, Sentido de iniciativa e espírito emprendedor, Conciencia e expresións culturais. A correspondencia con cada unha das actividades indícase tamén no Apartado 9.

Apartado 5: CONTIDOS

5º de EDUCACIÓN PRIMARIA

História de Galicia e de Europa. Liña evolutiva esquemática.

História da Idade Media. Comprensión das súas etapas e contexto histórico da Festa do Boi.

História de Allariz dende o seu nacemento ata a actualidade, con especial referencia ao período comprendido entre os séculos XIII e XVIII.

Organización social e económica no século XIV: os gremios, os oficios, as relixións.

História da Festa do Boi.

Procesión de Xan de Arzúa: orixe, elementos, personaxes, itinerario e danzas gremiais.

Elementos de arquitectura e urbanismo medieval: o castelo, a muralla, o foxo, as igrexas, as rúas e casas de veciñanza, os hospitais de peregrinos, o lazareto.

Urbanismo de Allariz: o rueiro.

Elementos de Xeografía: puntos cardinais, cartografía, orientación.

Operacións matemáticas: suma, resta, multiplicación, división.

Elementos de semántica: o campo semántico.

Ilustración dun relato utilizando distintas técnicas plásticas.

Aplicación de técnicas tridimensionais: construcción dun xogo de mesa.

2º de EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA

História de Galicia, de Europa e do mundo no século XIV.

História da Idade Media. Estrutura temporal.

História de Allariz dende o seu nacemento ata a actualidade, con especial referencia ao período comprendido entre os séculos XIII e XVIII.

Organización social e económica no século XIV: os gremios, os oficios, as relixións.

Papel social e función económica.

A sociedade medieval. Conflitividade relixiosa: xudeus e cristiáns.

História da Festa do Boi.

Procesión de Xan de Arzúa: orixe, elementos, personaxes, itinerario e danzas gremiais.

Elementos de arquitectura e urbanismo medieval: o castelo, a muralla, o foxo, as igrexas, as rúas e casas de veciñanza, os hospitais de peregrinos, o lazareto.

Urbanismo de Allariz: o rueiro.

A arte na Idade Media: O románico na arquitectura, a pintura e a escultura. O seu contexto.

A literatura medieval. As Cantigas de Santa María. Iniciación á análise estilística e posta en contexto histórico e social.

A figura de Afonso X O Sabio e o seu papel respecto ao idioma e na literatura.

Elementos de Xeografía: cartografía, orientación espacial.

Música: instrumentos típicos da época medieval e musicalización dun texto escrito.

Apartado 6. METODOLOXÍA

Esta proposta de traballo por proxectos baséase nunha actividade ao aire libre e de grupo: o Roteiro de Xan de Arzúa. Ese punto de partida define a estratexia metodolóxica escollida, que busca combinar o traballo de contidos co fomento do espírito investigador e a capacidade de reflexión do alumnado.

As actividades que se propoñen tratan de favorecer a adaptación a distintas modalidades de aprendizaxe e ás distintas capacidades dos alumnos e, sobre todo, pretenden incentivar o interese dos estudiantes por cuestiós sociais e comunitarias do seu entorno inmediato, animando o traballo cooperativo e impulsando, segundo o nivel de escolarización, as habilidades de pescuda, razonamento e pensamento creativo.

Con actividades de carácter aberto e, na maioría dos casos, sen solucións predefinidas nin respostas taxativamente correctas ou incorrectas, o proxecto pretende que os alumnos asimilen informacións útiles para a súa aplicación en contextos diferentes e desenvolvan a capacidade de observación, o pensamento crítico e o compromiso social. Pretende, ademais, que o alumno sexa protagonista activo da adquisición de coñecementos, polo que se lle presentan actividades nas que é importante a súa achega directa e activa.

Para todo iso propónense unha actividade de campo fóra do recinto escolar -o roteiro-, un traballo interactivo co mestre para elaborar os contidos e as experiencias dese roteiro e, en terceiro lugar, un conxunto de actividades para realizar individualmente e en equipo, nas que dominan as propostas creativas e de aplicación a situacións reais.

Boa parte desas actividades parten, pensando especialmente no caso dos alumnos de Educación Primaria, dun segundo elemento central, o conto “Unha partida de damas”, que presenta un soporte moi concreto para abordar diferentes aprendizaxes.

Para 2º de Educación Secundaria Obrigatoria, o Caderno de actividades incorpora propostas más abertas, convidando os alumnos a considerar diversos aspectos da sociedade do período histórico que se aborda e a traballar directamente sobre textos literarios e administrativos do século XIII. As actividades de reflexión e debate son ferramentas recorrentes para este grupo de alumnos.

O papel do docente é aquí especialmente relevante, por canto servirá de acicate para abrillles campos de observación, reflexión e investigación partindo de actividades aparentemente moi concretas e moi locais, pero aplicables a contextos más amplos.

Apartado 7. ORGANIZACIÓN TEMPORAL

5º de EDUCACIÓN PRIMARIA

A duración do roteiro é de aproximadamente 90 minutos.

A primeira actividade, *Un relato en imágenes*, pode desenvolverse fóra das aulas, na casa do alumno, ou ben iniciala na clase e deixar para a casa os detalles finais.

As propostas 2, 3, 4 e 5 duran arredor dunha hora e media.

Para a actividade 6, *Deseña o teu mapa da festa*, poden reservarse ata dúas horas, dependendo da profundidade coa que o mestre queira abordala.

A número 7, *Vai unha partida de damas?*, pode requirir unha hora e media ou dúas horas: unha para realizar a manualidade e o resto para a explicación das regras do xogo e a celebración de partidas. Tamén é posible propoñer a realización da manualidade e a busca das regras por parte do alumno e das súas familias, na casa, e dedicar entre media hora e unha hora de clase ao xogo.

A actividade 8, *E agora... reflexionemos*, pode abordarse cunha previsión temporal de entre 20 e 45 minutos.

En canto á etapa do curso idónea para a realización do roteiro e as actividades, suxírese acometelo despois de Semana Santa; ao quedar unha marxe de case dous meses ata o inicio da Festa do Boi, pódese encaixalo no horario escolar en función das peculiaridades e necesidades curriculares de cada clase.

2º de EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA

As características das actividades deseñadas para os alumnos de Secundaria non admiten un axuste temporal ben definido, salvos casos moi concretos como as número 1, 2 e 4. Aínda neses casos, a invitación aos estudiantes para que busquen información fai difícil axustar os tempos, pois dependerá moito da dedicación e axilidade de cada un.

Do mesmo xeito, as propostas 3, 5 e 6 poden resolverse en prazos moi diferentes, en función do enfoque que queira darles o docente e do grao de profundidade con que decida afrontalas. A variedade de exercicios permite, así mesmo, fazer unha selección adaptable á disposición horaria e ás circunstancias de cada centro e de cada aula.

Apartado 8: DOCUMENTACIÓN DE APOIO para o docente

8.A- A lenda de Xan de Arzúa

Fai moitos, moiísimos anos, a pé de 700, Allariz xa era Allariz. Non tiña tantas casas coma hoxe, nin piscinas nin colexios nin ordenadores... pero tiña un castelo moi grande na cima dese outeiro, tiña a ponte de Vilanova, tiña o río Arnoia, o Campo da Barreira, moitas igrexas, moitas casas de pedra e moitos, moitos nenos... coma hoxe!

Pois daquela, que viña sendo o ano 1316, en Allariz vivían veciños de distinta relixión e ás veces enleábanse en liortas. Uns eran cristiáns e outros, xudeus. Ser eran todos iguais e pensaban parecido, pero os cristiáns tiñan uns costumes e os xudeus, outros diferentes; os cristiáns comían touciño e carne de porco, por exemplo, e os xudeus, non; os cristiáns eran zapateiros, ferreiros ou curtidores e os xudeus preferían ser comerciantes e prestamistas, que era algo así coma os banqueiros da Idade Media; os cristiáns non traballaban os domingos e os xudeus facían festa os sábados...

Festa!!! Por aí empezou a liorta!

Como vos dicía, era o ano 1316. Era xoves, non lembro se no mes de maio ou xuño. O caso é que os cristiáns celebraban ese día unha gran festa relixiosa: a procesión do Corpus Christi (o corpo de Cristo, que dicimos en galego). Era a primeira vez que a facían e puxéranse todos elegantes para pasear as rúas cos seus símbolos relixiosos. Saíron da igrexa de S. Pedro para percorrer toda a vila, cada un cos da súa confraría -os carpinteiros cos carpinteiros, os labregos cos labregos, os panadeiros cos panadeiros...- e tamén con eles ían as autoridades do Concello, os curas, os danzantes e ata un monstro de mentira que botaba lume pola boca; chamábanlle coca. Era un gran día para os cristiáns!

Tan contentos ían na súa procesión que non se decataron de que tanta festa e tanta xolda non lles gustaba moito aos seus veciños xudeus. Así que, cando os cristiáns asomaron o bico polo barrio de Socastelo, atopáronse cunha sorpresa: Varias ducias estaban agochados nas rúas e empezaron a berrarlles e a rirse das súas roupas elegantes, dos seus danzantes, dos seus curas e do seu Corpus Christi. Os cristiáns pensaron que aquello era de más, que non se podía aturar, e remataron a procesión totalmente enfurecidos e desexando vingarse.

Durante todo o ano non pararon de darlle voltas ao que pasara e falaron do tema en todas partes: nas zapaterías, nas reunións das confrarías, nos ensaios das danzas... Todos querían darlle un escarmiento aos xudeus. E o que más matinaba no asunto era

un home alcumado Xan de Arzúa. Ninguén soubo dicirme por que lle chamaban así se el era de Allariz pero... o caso é que lle chamaban Xan de Arzúa. E Xan de Arzúa era un fidalgo que tiña moitas e moi boas fincas nas aforas da vila. Tiña moitos criados e sempre vestía moi luxoso e fachendoso. E, sobre todo, Xan de Arzúa era un home moi, moi relixioso. Era un cristián moi devoto e moi amigo dos curas.

Pasou ese ano, como vos contaba, dándolle voltas á cabeza para vingarse dos xudeus ata que chegou, de novo, o xoves de Corpus. Era o ano 1317. Os cristiáns xuntáronse outra vez no adro da igrexa de San Pedro, elegantísimos e contentos, pero coa mosca detrás da orella por se volvíán aparecer os xudeus. Pero esta vez Xan de Arzúa tivera unha idea e preparábase unha boa. O caso é que os xudeus querían repetir a do ano anterior e estaban agochados en Socastelo para rirse do Corpus Christi e dos cristiáns.

Pero cando a procesión saíu do convento de Santa Clara e enfilou cara á Santo Estevo, o que viron os xudeus deixounos pamos. Diante da procesión cristiá apareceu un boi enorme. Montado nel ía Xan de Arzúa, rindo a todo rir, e dos cornos saíanlle unhas cordas que agarrraban uns seus criados mentres outros sacaban formigas e cinsa duns sacos e botábanllas aos xudeus cando tentaban asomar o nariz. E, por se fora pouco, o criado más fino do de Arzúa levaba unha aguillada e picaba ao boi para que correse más e se puxese furioso contra os xudeus.

Estes non o dubidaron. En canto viron a que se aveciñaba, botáronse a correr cara á xudería prometendo que nunca más se ían meter cos cristiáns.

Ante o éxito da súa idea, que se repetiu cada ano dende aquel día, Xan de Arzúa foi aclamado coma un heroe polos seus veciños cristiáns. O fidalgo sentíase o home más importante da vila. Todos o louvaban e facíanlle mil agasallos, así que a súa riqueza foi en aumento. Sentíase tan importante que pensou que a súa fama non debía morrer con el. Por iso deixou mandado no seu testamento que, despois de morto, cada xoves de Corpus un boi debía saír diante da procesión cristiá e levar no seu lombo unha figura vestida coma el mesmo; e debían ir os seus criados guiando o boi cunhas cordas e debíase fazer cada ano unha festa enorme. E para que o seu desexo se cumprise deixoulle unha gran cantidade de diñeiro aos curas de San Pedro e ordenou a creación dunha fundación que se encargase de organizalo todo.

Dende aquel día de 1317 en Allariz corre polas rúas un boi atado cunha corda e a xente lisca e pásoa ben, e hai moita música, e moitas danzas, e todo o mundo se lembra dos vellos xudeus e de Xan de Arzúa. Pero, sobre todo, os veciños de Allariz queren e coidan ao boi e, para animalo cando vai canso subindo as costas, todo o mundo berra:

ARRIBA O BOI!

8.B- Guía histórica de Allariz coa perspectiva da Festa do Boi

-Da época prehistórica hai escasas testemuñas, a heranza castrexa é xenerosa e a romanización, notable.

-Allariz nace como núcleo de poboación con ese nome alá polo **século VI: Vila Aliarici**. Era unha das moitas *villae* ou gran explotación autárquica, propia da época.

-**S. XI:** Reinando Afonso VI, comeza a construcción do **castelo** e do casarío arredor. Allariz convértese nunha vila medieval importante, centro comercial e artesán, con burguesía de peso social e moitas igrexas. Os reis utilizan o castelo como sede; hai que lembrar que na Idade Media a corte era itinerante, desprazábase cos reis.

-**S. XII:** En 1154, Afonso VII outorgalle a Allariz un documento importantísimo, un **foro** no que se lle concedían numerosos privilexios como exención de tributos, milicias, etc. Este foro foi copiado despois para outras poboacións.

-A primeira referencia documental sobre a **poboación xudía de Allariz** é de **1186**. O 20 de maio de 1289 asinouse unha Carta de Avinza, un documento para regular a convivencia en paz das dúas comunidades relixiosas.

-**S. XIII:** Nas últimas décadas, a raíña dona Violante, esposa de Afonso X *O Sabio*, ordena a construcción do convento de **Santa Clara**.

-**S. XIV:** Neste século houbo moitos enfrentamentos entre a monarquía e a aristocracia por unha banda, e a Igrexa e a pequena nobreza por outra, como en toda Galicia, que neste século padece tamén a peste negra. Faise unha reconstrucción do castelo e compleméntase a muralla. Rexístrase un amplo **crecemento** da vila.

-En 1264 o papa Urbano IV instituíra a festa do **Corpus Christi** en toda a cristiandade. O papa Xoán XXII ordenou celebrala cunha **procesión** en **1316**. Ese ano houbo **enfrentamentos** entre os cristiáns e os xudeus de Allariz co gallo desa procesión.

-En **1317**, segundo nos transmite a tradición, houbo un novo enfrentamento entre os xudeus e os cristiáns na procesión de **Corpus**. Para vingarse do sucedido o ano anterior, un tal **Xan de Arzúa** encabezou a procesión a cabalo dun boi e escarmentou aos xudeus. De aquí arrinca a celebración actual. O **mito** de Xan de Arzúa estendeuse a outras poboacións, áinda que non se sabe se de verdade existiu o personaxe ou se foi un invento, en forma de meco, para meterse cos xudeus sen que estes, que eran economicamente poderosos, puidesen vingarse contra ninguén. En Ourense e Ribadavia, nos séculos XVII e XVIII áinda ía nas procesións de Corpus unha figura chamada Xan de Arzúa, ademais de animais coma o boi.

-No século XIV constitúese a **Confraría do Corpus Deus**, encargada de organizar a procesión e a festa de Corpus, xunto co Concello e a fundación que tomou o nome de Xan de Arzúa. Tiña sede na igrexa de S. Pedro e existiu ata 1875.

-**S. XV:** En 1467, xudeus, mouriscos e cristiáns foron convocados por Xoán Afonso Carpinteiro, líder da **Revolta Irmandiña** en Allariz, contra os cabaleiros do reino. Non conseguuen render o castelo, malia os estragos feitos. En 1492, a raíña Isabel de Castela **expulsa aos xudeus** de todo o seu territorio, do que xa formaba parte Galicia. En Allariz apenas se notou esta orde porque a maioría dos xudeus xa estaban integrados na poboación cristiá por conversión masiva.

-**S. XVI.** **Séguense celebrando** a procesión de Corpus, co seu boi, a súa tarasca ou coca, o seu Xan de Arzúa, os danzantes e moitos outros elementos profanos. Hai que lembrar que ata finais da Idade Media o profano e o relixioso aparecían misturados neste tipo de celebracións con total normalidade. Así sucedía no Corpus e en moitas outras conmemoracións relixiosas. O pobo participaba na procesión organizado en gremios, tamén chamados confrarías.

-**S. XVII:** **Empeza a cuestionarse** a presenza de elementos profanos nos actos relixiosos.

-**S. XVIII:** Tempo de prosperidade en Allariz. O castelo xa non estaba en perfecto estado, pero si as murallas, que se conservaban na súa totalidade. Había 484 veciños. A petición do Concello de Allariz, o rei Carlos III permite en 1766 a presenza do boi diante da procesión de Corpus; entre 1777 y 1790 dita varias **normas prohibindo as carreiras de bois** e touros atados con cordas.

-**S. XIX:** O castelo empeza a ser derrubado e a muralla vai desaparecendo. Os invasores franceses ocupan o convento de Santa Clara. En 1805, o Bispo incita ao párroco de Santiago a **eliminar as “irreverencias”** da procesión do Corpus. Constátase que en 1830 o boi xa non vai na procesión, malia que ata mediados de século a Confraría do Corpus segue pagando aos gremios por participaren. Esta confraría desaparece en 1875. O historiador Alfredo Cid Rumbao fai unha descripción da **festa, xa totalmente profana**, nese ano, momento da súa **decadencia**. Celebrábbase nas madrugadas e tardes do xoves e venres de Corpus.

-**S. XX.** En 1900 as festas de Corpus deixan de ser patronais, substituídas polas de S. Bieito. Antes de 1936 houbo celebracións co boi, xa á marxe da festa relixiosa, pero tiveron pouco esplendor. Durante a guerra civil suspendéronse. Despois, retomouse de novo ata principios dos anos sesenta, con carreiras do boi pola vila, pero sen outras celebracións a maiores. Tras esta nova suspensión, recuperouse en **1983**.

8.C- Guía sobre a procesión de Xan de Arzúa

Na procesión medieval de Xan de Arzúa, que se reproduce en Allariz na Festa do Boi seguindo a documentación referida por Puga Brau, intégranse os seguintes personaxes e elementos:

- 1.- A **TARASCA** ou **COCA**, que é un monstro que simboliza o mal. Vai diante, encabezando a procesión.
- 2.- Un **BOI** atado cunha corda longa polos cornos e, por riba del, un meco que representa a **XAN DE ARZÚA**. Arredor deles van os **repartidores de cinsa** e formigas, que llas botan aos xudeus para asustalos. A corda lévana os **homes do sedeño**; o **señor da aguillada** leva este instrumento para guiarlle o camiño. Son os responsables do boi e os seus coidadores; só eles poden tocalo.
- 3.- Detrás van as **AUTORIDADES**, os danzantes, os gremios e os músicos. Entre as autoridades figuran os poderes civil e eclesiástico.
 - Autoridades **relixiosas**: A chamada Precedencia, integrada polos párrocos de S. Pedro, Santo Estevo e Santiago e o prior de Vilanova.
 - Autoridades **cívicas**: Xustiza e Rexemento, que integran corrixidor, cinco rexedores, procurador xeral e escribán. O corrixidor era un funcionario que representaba ao rei na vila e tiña funcións xudiciais e gobernativas, ademais de controlar a actuación das autoridades locais. Nalgúns documentos aparece tamén o meiriño como funcionario xudicial e o meiriño maior como representante do rei. Os rexedores adoitaban ser cabaleiros ou burgueses da vila, nomeados polo rei a proposta do Rexemento municipal, que era algo así como a corporación municipal de hoxe en día. A eles correspondíalles a designación dos maxistrados e oficiais municipais. O procurador era un representante do pobo nas cortes, cando estas eran convocadas polo rei. O escribán era coma un notario.
- 4.- Os **GREMIOS** son a xente do pobo organizada segundo o seu oficio: carpinteiros, zapateiros, curtidores, labregos, panadeiros... Cada gremio ía acompañado dun grupo de gaiteiros e interpretaban -ou a xente dos gremios ou uns **danzantes**- bailes propios da Idade Media. Os xastres bailaban os palillos; as panadeiras, as penlas; os zapateiros, o entrenzado; os curtidores, a danza de espadas.

8.D- Itinerario comentado

O percorrido que fai a procesión de Xan de Arzúa, durante a Festa do Boi, abrangue gran parte do centro histórico de Allariz. Algunhas das rúas polas que transcorre foron renovadas no seu solo, pero en moitas outras as pedras actuais foron pisadas tamén polos allaricenses de hai moitos séculos.

Tantos, tantos séculos como ten a procesión do Corpus, que se empezou a celebrar alá polo 1316. Foi no ano 1317 cando Xan de Arzúa saíu a cabalo dun boi para escorrentar aos xudeus e é dende aquela que este pobo lembra aquel suceso facendo unha procesión na que o santo non é outro que o propio Xan de Arzúa.

A marcha sae do **EIRÓ** porque na igrexa de S. Pedro é onde estaba a sede da fundación do Corpus. Esta “confraría” estaba formada polos párrocos e outras autoridades que assumían a organización da festa cada ano. Despois do século XIX, os párrocos encargábanse só de facer unha procesión relixiosa e o Concello de Allariz pasou a organizar unha festa profana, o que ata hoxe se mantivo coma Festa do Boi.

O Eiró chámase así porque esa verba refírese á eira (eirado-eira-eiró), o adro arredor das igrexas. En tempos alguén debeu pensar que eiró era o nome dun vento e esta praza chegou a ter o nome oficial de Plaza del Cierzo. Se lle chamamos Praza do Eiró, estamos incorrendo nunha reiteración porque praza e eiró teñen similar significado.

Do Eiró, arriba á dereita, ata O Portelo, discorre a rúa Entrecercas. Ten ese nome porque se sitúa entre a **MURALLA** que rodeaba toda a vila de Allariz e a chamada Cerca do Conde, que circundaba as propiedades do conde de Benavente, baixando por San Pedro, o Outeiro da Forca e Casa Lomberte para rematar, pechando o terreo, de novo no Portelo.

Ao longo da historia, a vella vila de Allariz estivo rodeada por dúas murallas dos séculos XII e XV -unha foi construída sobre os restos da outra-, que foron derrubadas pouco a pouco. A más recente, a do XV, tiña 1.100 metros de longo, 2'10 metros de ancho e entre 11 e 20 metros de altura. Chegou a ter seis portas. Hoxe pódense ver restos desas murallas en Socastelo, en Entrecercas, en Vilanova...

Ademais das dúas murallas perimetrais e a da Cerca do Conde, existiu tamén unha construída polos cabaleiros da Orde de San Xoán en Vilanova e outra, a más antiga, a primeira liña defensiva do Castelo: a barbacá.

Dende O Eiró a procesión segue pola **RÚA DO HOSPITAL**. Nesta atopábbase o chamado Hospital do conde, que era unha especie de pousada; foi construído no século XV, cando Allariz era unha das posesións do conde de Benavente. Nese edificio dábase acollida a quen o precisaba; estaba pensado para xente necesitada e que viña de paso.

Non se sabe exactamente en que lugar da rúa estaba situada esta casa. Moi preto de aquí había outras pousadas e institucións semellantes.

O percorrido continúa subindo polo Portelo, pero antes pasa pola **CRUZ DOS FERRADORES**; este pequeno cruce era ata o século XVIII unha praza algo máis ampla, que quedou reducida ao ser parcialmente invadida pola ampliación do edificio con brasóns que ocupa unha das súas frontes.

O PORTELO era o acceso principal de entrada a Allariz cando a vila estaba amurallada e, polo tanto, precisaba portas para poder circular polo interior das rúas; a outra gran porta era a de S. Isidro, más preto do río. Cara ao século XIV abriuse a coñecida como Porta de Vilanova, situada á altura do actual miradoiro sobre o río na rúa do mesmo nome. Outras portas que se crearon máis tarde nesa mesma muralla foron a de S. Pedro, onde a igrexa; a da Porta da Vila, na rúa S. Lázaro, e a de Santo Estevo.

Despois do Portelo, a procesión chega ao **CAMPO DA BARREIRA**. Chámase así porque, cando Allariz estaba amurallado, alí había, realmente, unha barreira. Estaba a muralla e, no que hoxe é a rúa Pepe Puga, había un foxo con auga que desaugaba cara á Acearrica. Por iso se explica a aparición do pontillón situado ao final da rúa Pepe Puga, para que se puidera pasar por riba do foxo.

A procesión ten obriga de deterse no **CONVENTO DE SANTA CLARA**. Había un acordo entre a fundación do Corpus e as relixiosas; elas pagaban un canon e ofrecían un aperitivo a cambio de que se detivese alí a procesión -para que a viran as monxas de clausura- e se bailasen as danzas dos gremios. Houbo unha ocasión en que a fundación incumpriu ese acordo e as monxas reclamaron; a Xustiza acabou dándolles a razón e a procesión tivo que pasar por diante do convento e deterse alí.

A marcha segue polo **BARRIO DO COUTO**, que ten a súa orixe nas casas que alí construíron os traballadores que levantaron o convento, por orde de dona Violante, a esposa do rei Afonso X O Sabio; O Couto empezou a existir polo século XIII. Posiblemente os xudeus acabaron establecéndose alí despois de que marcharan os obreiros, aproveitando as casas que quedaran deshabitadas.

Dende aquí vaise a outra zona esencialmente ocupada por xudeus, o **SOCASTELO**, que está, como o seu nome indica, por baixo do castelo, cara ao río. Queda por tras da igrexa de Santo Estevo, por fóra da muralla, e dende alí saían os xudeus a amolar a procesión cristiá de Corpus. Aí está a orixe da Festa do Boi, segundo nos conta a lenda de Xan de Arzúa.

O itinerario continúa por diante do muro do adro de Santo Estevo, onde atopamos unha argola, e outra un chisco máis abaixo. Hoxe esta é unha das paradas de descanso dos bois. Hai que lembrar que as argolas eran moi frecuentes en lugares públicos e

establecementos comerciais de Allariz porque, cando a xente se movía en cabalos, eran necesarias para atalos.

A actual Casa da Cultura foi, ata o século XVIII cando menos, un colexio, o da Asunción. Alí estudou ata os 13 anos o Padre Feijoo, que vivía un pouco máis abaxo, na rúa do Cárcere, tamén chamada da Tripería. Este colexio converteuse despois en **CÁRCERE**; a cadea foi instalada aí dende o seu emprazamento anterior, nunha casa anexa ao Concello. A procesión detíñase aquí para que a viran os presos. As ventás manteñen as reixas como recordo daquela función de prisión.

Aquí estaba tamén a entrada principal ao **CASTELO** e, como era habitual na Idade Media, nesta zona celebrábase unha feira. Unha vez ao mes, concentrábanse na explanada situada fronte a ese acceso comerciantes de todo tipo. Era habitual que houbese intercambios comerciais diante dos castelos e Allariz non foi unha excepción; é máis, foi pioneiro pois o seu mercado foi tomado como exemplo por lugares máis poboados, como a cidade de Ourense. Co paso dos anos, a feira xa non se celebraba só nesta zona chamada Campo dos Brancos, senón que se dividiu por toda a vila e había postos de comerciantes en varias rúas e prazas. Avanzado o século XX, esta actividade feiral concentrouse no Campo da Barreira.

Volvendo á entrada principal do castelo, hai que saber que alí existía unha muralla, a primeira que houbo na vila, chamada barbacá; paralela a ela, discorría un camiño para abastecemento de auga, que desembocaba en Vilanova cara ao Muíño do Burato; este chámase así, precisamente, polo burato que había na rocha para facer chegar a auga dende o río ao castelo en momentos de emergencia, como podía ser, por exemplo, un asedio á fortaleza.

Pola rúa do cárcere abaxo, a procesión chegaba á **PRAZA MAIOR**, onde se facían danzas e as autoridades estaban no balcón do Concello. Aquí volve haber unha argola.

Seguía a marcha pola **PRAZA DE ABAIXO**, que ata mediados do século XX estaba unida á de arriba, sen escaleiras. Aquí está a igrexa de Santiago, a principal da vila. É unha igrexa de fundación real. Como o castelo non tiña igrexa, dende el descendía ata a de Santiago un camiño a carón da actual Casa da Paneira. A procesión seguía por **ALEXANDRE BÓVEDA** e **S. LÁZARO**. Antes de chegar á confluencia coa rúa Sur atopamos a rúa **LOBARIÑAS**, cara ao río. Esta pequena rúa antes chamábbase Quebracús. É estreita, de pedra ben lisa e está más ben orientada ao norte. Parece que no inverno, coas xeadas, as caídas eran de campionato!

No cruce de S. Lázaro e Sur está outra argola, na que na actualidade se ata o boi para que descanse. Este é tamén un bo sitio para iniciar unha carreira sen demasiados riscos porque hai varias rúas por onde escapar se o boi nos pilla desprevidos.

Un chisquiño máis adiante, por S. Lázaro, xa fóra do itinerario da procesión, está O BARRANQUIÑO. O seu nome ilústranos sobre a historia desta zona. Dende a rúa S. Lázaro ata o río non había casas nin construción ningunha, todo era un gran barranco.

A vila histórica de Allariz remataba aquí; esta era unha das zonas más afastadas do centro e do castelo. Este feito explica que por aquí se situaran varias institucións senlleiras.

Por exemplo, no final da rúa S. Lázaro, xusto na saída cara á estrada de Celanova, estaba o LAZARETO, que era a zona onde vivían os enfermos de lepra, unha enfermidade temible e contaxiosa, polo que os que a padecían estaban separados do resto dos veciños. Este lazareto, que era como un barrio de chabolas, estaba fóra da muralla. Pénsase que o lazareto ou leprosería chegaba ata o regato de Fontes, preto da actual depuradora e do tanatorio, na estrada de Celanova. Existiu, con certas transformacións, ata finais do século XVIII ou primeiros anos do XIX.

Seguindo a Xan de Arzúa, subimos a RÚA SUR. Á esquerda consérvase unha pedra, inserida no muro, cunha tesoira labrada. Aínda que as teorías e elucubracións son moitas, o historiador Cid Rumbao explica que esa pedra formaba parte dun dos varios monumentos funerarios que existían no contorno de S. Pedro e que foron eliminados para crear o adro. Era o chamado “moimento do xastre”, datado en 1324.

Ao principio da procesión falamos do hospital do conde, que era unha pousada medieval. Sábese que houbo outro hospital semellante a este na rúa que hoxe se chama HORTAS, que tivo o nome popular de rúa do Seixo. ¿Por que? Porque o seixo é unha pedra lisa e dura e boa parte desa rúa está feita nese tipo de pedra. Aínda se poden ver os penedos no fondo da rúa.

O hospital de peregrinos estaba situado á metade da rúa e ata non fai moitos anos conservouse a súa fachada, cunha porta de arco na que había unha cabaza como a que levan os peregrinos.

Nesta zona aínda había un cuarto edificio senlleiro, o albergue de S. Pedro, que estaba rexentado por curas e atendía a persoas que estaban de paso; crese que se atopaba nas inmediacións da igrexa e constaba de varias pequenas casas.

A antiga procesión do Corpus remataba aquí, no EIRÓ, aínda que hoxe, na recreación que se fai na Festa do Boi, o percorrido é un chisquiño máis curto e faise acabar no Campo da Barreira; durante anos a marcha finalizou na praza de Arriba. Alí, no balcón da Casa do Concello, cólgase o meco de Xan de Arzúa e todo Allariz berra: ¡ARRIBA O BOI!

8.E- Carta de Avinza

A Carta de Avinza foi asinada o 20 de maio de 1289 en Allariz. O texto que se reproduce a continuación é o contido completo do documento, tal como o recolle Alfredo Cid Rumbao nas páxinas 64 e 65 do libro “Historia de Allariz”. Preséntase con adaptacións lingüísticas feitas polo propio Cid Rumbao.

“Pero Eanes, Meiriño da Vila de Allariz, con más homes da dita vila e cregos de ela, don Xoan Mendo, de San Pedro, Nuño Ramiro e Rodrigo Eanes, todos a unha voz e un sóo pola de todos; con Isaac Ismael, Xudéu Maior dos Xudéus moradores en eseta Vila; en presenza de Miguel Pérez, escribán de El Rei e seu notario en Allariz e en terra de Limia, das cuaes testemunias dou fe. Xuntados os homes a Concello ao son de campana, según é nosa costume, diputaron en nós o dereito de acordar con dito Isaac, Xudéu Maior en esta Vila, por sí e polos demás Xudéus que ahí viven, o que posto ahí vai:

“Nas rogas e festas que os ditos Xudéus fan nos suburbios da Vila, por baixo do noso Castelo, non vaia ahí ningún Cristián, morador da dita Vila, por os prender e moestar nas súas rogas; que o dito Xudéu Maior nin sua xente, merquen, troquen nin moren en vivenda fora da Xudería, e non nas outras ruas da Vila, onde moran os cristiáns. E cando nós saquemos o noso Deus e sua Nai Santa María polas ruas, non ha de estar alí presente ningún Xudéu; e os cristiáns tornarnos han das ruas onde pasaren con noso Deus, porque se non mofen, e non haxa ahí quimerias nin ruindades. E ha de dar Isaac en prenda a casa do Burgo que mercóu a Xoan de Amoeiro, polo danos que seus Xudéus ahí fixeren; e ha de donar en xuro de heredade polo prezo que conviren, a Sancha Eanes, abadesa do Mosteiro de Santa Clara que se está a facer, a horta que ten nos suburbios da vila, porque as Donas do Mosteiro que alí fundóu a Reina dona Violante podan agrandar a horta e facer seu Cimeteiro.

“E ningún Cristián morará na Xudería, nin fará alí ningún desaguisado. E entren os Xudéus polas portas da vila para a Xudería os bastimentos que tuveren por menester.

“En presenza dos ditos homes e Xudéus, a todo estuven eu presente, e de elo dou testemunio; e fixen o meu signo, que é o tal.

“Feita en Allariz, aos vinte días de Maio de 1289 – Miguel Pérez”

Apartado 9: DESCRICIÓN das ACTIVIDADES, duración, obxectivos e competencias específicas

Actividade 0. Roteiro.

Descripción

O roteiro de Xan de Arzúa é un percorrido guiado polo centro histórico de Allariz, seguindo o itinerario da procesión medieval de Corpus, orixe da celebración actual. É a actividade base sobre a que pivota esta unidade didáctica e, para o seu maior aproveitamento, debe ir precedida de, alomenos, unha sesión na aula na que o mestre familiarice aos rapaces con datos e conceptos que se van manexar na saída de campo. Para iso resultarán útiles os documentos que se acompañan no apartado 8 “Documentación de apoio para o docente”. O roteiro será dirixido por un monitor da asociación cultural Xan de Arzúa, pero tamén pode ser autoguiado seguindo o Itinerario comentado do apartado 8.D.

Duración

90 minutos, aproximadamente.

Obxectivos e Competencias

- Saber situar a orixe dunha celebración actual, como é a Festa do Boi, no seu tempo histórico (Competencia de conciencia e expresións culturais)
- Coñecer as características básicas da organización social e espacial dunha vila medieval galega (Competencia de conciencia e expresións culturais)
- Coñecer detalles da historia, da arte e do urbanismo do lugar onde viven ou que visitan (Competencia de conciencia e expresións culturais).
Competencias sociais e cívicas)
- Desenvolver a capacidade de observación (Competencia Aprender a aprender)

ACTIVIDADES 5º de EDUCACIÓN PRIMARIA

Actividade 1. *Un relato en imaxes*

Descripción

Partimos dun relato, para ler na clase, con personaxes próximos en idade aos nosos alumnos, áínda que situados nun tempo máis achegado á orixe da Festa do Boi, o Allariz do século XV. A partir das peripecias de Duarte, Airas e Clara iremos propoñendo diferentes actividades. A primeira é ilustrar o propio relato, para o que o texto se subdivide en escenas.

Duración

10 minutos para ler o relato.

60 minutos, aproximadamente, para ilustrar.

Obxectivos e Competencias

- Desenvolver a creatividade (Competencia de conciencia e expresións culturais)
- Facer lectura comprensiva e atenta aos detalles descriptivos (Competencia de comunicación lingüística)
- Descubrir distintas técnicas, estilos e ferramentas artísticas (Competencia de conciencia e expresións culturais. Competencia dixital)

Actividade 2. Fagamos cálculos con Duarte

Descripción

Actividades de cálculo matemático (sumas, restas, multiplicacións, divisións). Antes de realizar os exercicios, a xeito de introdución, lerase o texto titulado “Unha partida de damas”, no Caderno de actividades para o alumnado. Inclúense ilustracións para facilitar a resolución con apoio visual, facilitando o razonamento e a comprensión por parte do alumnado.

Duración

30-45 minutos para as actividades

Obxectivos e Competencias

- Solucionar problemas de cálculo matemático en relación a cuestiós vinculadas co Roteiro de Xan de Arzúa (Competencia matemática)
- Buscar estratexias complementarias para a resolución de problemas matemáticos (Competencia matemática. Competencia Aprender a aprender)

Actividade 3. Pensemos nas palabras

Descripción

* *Que sobra?* Na serie de palabras que se presenta, o alumno debe identificar que elemento non encaixa e por que. Posteriormente, suxírese crear unha nova serie coherente coa palabra sobrante.

**De que falamos?* Trátase de establecer a que categoría se refiren as palabras propostas e suixerir un par máis. Esta actividade pódese aproveitar para introducir ou repasar o concepto de “campo semántico”.

Duración

30-45 minutos.

Obxectivos e Competencias

- Reforzar nocións de semántica (Competencia de comunicación lingüística)
- Traballar orazoamento lóxico (Competencia Aprender a aprender)
- Comprender o significado dun texto (Competencia de comunicación lingüística)

Actividade 4. Non perdas o Norte. Os puntos cardinais

Descripción

Esta actividade non precisa dun soporte físico, xa que se pode presentar como un diálogo entre o mestre e os alumnos, no que o docente os axuda a reflexionar sobre cuestións relacionadas cos puntos cardinais. O diálogo poderíase estruturar seguindo estas preguntas clave:

- No roteiro falouse de que na rúa Quebracús era fácil caer porque está orientada lixeiramente cara ao Norte. ¿Que relevancia ten este dato para entender mellor o porque do nome da rúa?
- Como se atopan os puntos cardinais?
- Para que é importante sabelos situar? Posibles respostas: para determinar a orientación dunha casa, para deseñar unha horta ou plantar determinadas especies...
- Onde se sitúa a miña casa (ou a dun compañeiro que vive na vila) en relación aos puntos cardinais?
- Que sentido ten que as argolas estean colocadas nos lugares onde están? Por que as colocarían alí e non noutra parte? Posibles respostas: porque están ao final de rúas empinadas, onde os animais podían pararse a descansar despois do esforzo; porque son espazos amplos onde podía coller máis dun animal; e outras suxestións razoables. (Esta pregunta non enmárcase no labor de situación, orientación e estrutura urbana. Neste caso, das respostas do alumnado non se pretende tanto a precisión histórica como a validez dorazoamento).

Duración

15-20 minutos.

Obxectivos e Competencias

- Saber orientarse en relación aos puntos cardinais e comprender a súa aplicación na vida real (Competencia de conciencia e expresións culturais. Competencias sociais e cívicas)
 - Traballar o razoamento lóxico (Competencia Aprender a aprender)
 - Reforzar a expresión oral e a capacidade para defender as posturas propias ante os demás (Competencia de comunicación lingüística. Competencia sociais e cívicas. Competencia de sentido de iniciativa e espírito emprendedor)

Actividade 5. Toca sinalar

Descripción

Seguimos traballando a partir do texto titulado “Unha partida de damas”. Tendo en conta o percorrido dos personaxes do texto, pedirase aos alumnos que marquen unha serie de datos sobre o mapa.

Duración

15-20 minutos para as actividades no mapa.

Obxectivos e Competencias

- Saber ler e producir información sobre un mapa (Competencia de conciencia e expresións culturais. Competencia Aprender a aprender)
- Familiarizarse coas ferramentas dixitais en cartografía (Competencia dixital)

Actividade 6. Deseña o teu mapa da Festa do Boi

Descripción

Propónse aos nenos deseñar un mapa, empregando criterios distintos aos das actividades anteriores. Usarase un plano do casco histórico de Allariz. A finalidade do mapa será asegurarse de que todos (maiores, nenos, turistas, corredores...) poidan, por un lado, gozar da festa ao máximo e, por outro, facelo con seguridade.

O plano que se proporciona no Caderno de actividades inclúe un cadro con 5 aspectos para sinalar, aos que o alumnado lle debe asignar una simboloxía. Sería interesante que os propios nenos propuxesen suxestións relevantes e pensasen como plasmalas no mapa que van deseñar para logo ser usado polos asistentes á festa. A proposta do Caderno é marcar lugares (rúas, encrucilladas, muros, adros, fontes...) que reúnan condicións como:

1. Os lugares más seguros para ver as carreiras sen perigo
2. Os lugares más perigosos para ver as carreiras
3. As rúas más difíciles para correr (por perigosas ou porque provocan moito cansazo)
4. As mellores rúas para correr
5. Os lugares mellores para os turistas porque, ademais de ver as carreiras, poden ver panorámicas fermosas de Allariz

Os criterios pódense facer más ou menos complexos e más ou menos concretos, dependendo do tempo e da profundidade coa que se queira abordar a actividade.

Duración

1-1.30 horas

Obxectivos e Competencias

- Saber definir criterios para a produción dun mapa (Competencia Aprender a aprender. Competencia de sentido de iniciativa e espírito emprendedor. Competencias sociais e cívicas)
- Concienciar sobre cuestións de diversidade; é dicir, comprender que non todo o mundo pode vivir a festa da mesma maneira, senón en función das súas características e capacidades, pero que todos teñen dereito a gozala (Competencias sociais e cívicas)
- Asumir a responsabilidade de colaborar, dentro das propias posibilidades, para a seguridade de todos, especialmente das persoas que non coñecen Allariz e que poderían verse beneficiadas dos coñecementos dos alumnos (Competencias sociais e cívicas. Competencia de sentido da iniciativa e espírito emprendedor)
- Empezar a comprender que un mapa non é algo neutral e obxectivo, senón que, cos aspectos que evidencia ou subliña e con aqueles que ignora, un mapa presupón un tipo ben concreto de usuario e de uso; é dicir, comprender que, se temos que deseñar un mapa para un turista na Festa do Boi, darémoslle importancia a elementos que non marcariamos para un turista en Semana Santa, do mesmo xeito que, se facemos un mapa para corredores do Boi atléticos, indicaremos aspectos distintos dos que apuntaríamos para unha persoa maior (Competencia Aprender a aprender. Competencia de sentido da iniciativa e espírito emprendedor. Competencias sociais e cívicas)

Actividade 7. Vai unha partida de damas?

Descripción

Esta actividade propón recrear o xogo de damas que practican os protagonistas do conto creando un taboleiro e unhas fichas para, a continuación, desenvolver un torneo na propia aula. Pode ser unha manualidade que os alumnos fagan na clase ou na súa casa, co apoio e implicación das familias.

Propонse tamén a utilización na aula do xogo de mesa “A carreira do boi”, elaborado pola asociación Xan de Arzúa, que ofrece, dun xeito lúdico, información sobre a Festa do Boi e o Allariz medieval.

Duración

A realización desta actividade pode requirir 2 clases: unha para a manualidade e outra para a explicación das regras do xogo e a celebración de partidas do torneo na aula. Tamén é posible propoñer a realización da manualidade e a busca das regras por parte do alumno e das súas familias, na casa, e dedicar entre media hora e unha hora de clase ao xogo.

Obxectivos e Competencias

- Exercitar habilidades manuais e de investigación (Competencia de conciencia e expresións culturais. Competencia Aprender a aprender)
- Desenvolver a propia creatividade (deixando liberdade, a mestra, na escolla dos materiais cos que elaborar o taboleiro e as fichas). (Competencia de conciencia e expresións culturais)
- Exercitar a axilidade mental practicando un xogo de estratexia (Competencia Aprender a aprender. Competencia matemática)
- Adquirir hábitos de convivencia e respecto ao oponente, tanto na vitoria como na derrota (Competencias sociais e cívicas)

Actividade 8. E agora... reflexionemos

Descripción

É unha actividade aberta na que os nenos deben volver os ollos á historia de Xan de Arzúa e os Xudeus con outra perspectiva, máis alá da festiva e anecdótica. Seralles útil ler “A lenda de Xan de Arzúa”, que figura no capítulo 8.A.

Trátase de animais a reflexionar e a debater, situándose a favor e/ou en contra duns e doutros. Pode organizarse como un debate con posicionamentos impostos, máis alá da verdadeira opinión dos alumnos, ou simplemente como unha charla con exposición pública dos argumentos de cada quen.

Duración

De 20 a 45 minutos.

Obxectivos e Competencias

- Exercitar a expresión oral e a organización mental de argumentos e ideas (Competencia de comunicación lingüística)
- Valorar o respecto no debate e intercambio de opinións (Competencias sociais e cívicas)
- Adquirir unha sensibilidade de cara ás problemáticas de diversa índole ás que se enfrentan minorías sociais, relixiosas, políticas, étnicas, etc. (Competencias sociais e cívicas)

ACTIVIDADES 2º de EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA

Neste grupo de actividades non se indica expresamente a duración porque, polas súas características, poden ser abordadas de distintas maneiras en función do criterio do mestre en canto a profundidade e extensión do traballo.

Actividade 1

Descripción

Esta actividade utiliza a procesión de Xan de Arzúa como fonte de información e como aliciente para que os alumnos afonden na estrutura socioeconómica do século XIV. Será de utilidade o material de apoio sobre a procesión que figura no apartado 8.C “Documentación de apoio para o mestre. Guía sobre a procesión de Xan de Arzúa”.

Obxectivos e Competencias

- Saber observar e reflexionar sobre o observado (Aprender a aprender)
- Saber sintetizar graficamente unha certa cantidade de información (Aprender a aprender)
- Aplicar a creatividade a áreas como a análise histórica (Conciencia e expresións culturais).
- Ser capaz de relacionar situacíons e realidades en séculos diferentes (Aprender a aprender)

Actividade 2

Descripción

Esta actividade proponle ao alumno unha reflexión sobre as diferencias relixiosas e os conflitos sociais empregando como exemplo o enfrentamento entre xudeus e cristiáns que está na base da Festa do Boi.

Obxectivos e Competencias

- Afondar no coñecemento das relixións xudía e cristiá (Conciencia e expresións culturais)

- Adquirir habilidades de síntese e exposición (Aprender a aprender. Comunicación lingüística)
- Atopar puntos de encontro entre posturas a priori enfrentadas (Competencias sociais e cívicas)
- Asumir actitudes tolerantes que favorezan a convivencia (Competencias sociais e cívicas)

Actividade 3

Descripción

Dous fragmentos da Carta de Avinza asinada polas comunidades xudía e cristiá de Allariz no ano 1289 permítenlle ao alumno introducirse naquela época e nunha situación concreta, moi vencellada á orixe da Festa do Boi. En contacto directo cunha fonte histórica, que foi adaptada ao galego actual para facilitar a comprensión, os alumnos deben utilizar ese documento para pensar e facer propostas propias en termos de convivencia e resolución de conflitos. O docente pode animar a súa reflexión facéndolle notar que a Carta de Avinza foi asinada en 1289, varios anos antes do confrontamento de 1316 que deu orixe á Festa do Boi; ese pode ser un bo argumento para animalos a debater sobre a eficacia das normas, por exemplo, o concepto de xustiza, a igualdade ante ela ou o peso das clases sociais nese ámbito. Pode resultar útil para contextualizar a situación que describe a Carta de Avinza o breve estudo de Carlos Barros sobre a convivencia relixiosa no Allariz medieval, onde se fai fincapé non tanto no conflito como na perspectiva de coexistencia pacífica e alteridade (“El otro admitido. La tolerancia hacia los judíos en la Edad Media gallega”).

Obxectivos e Competencias:

- Familiarizarse con fontes primarias e achegarse ao coñecemento da evolución das linguas (Comunicación lingüística. Aprender a aprender. Conciencia e expresións culturais)
- Reflexionar sobre os conflitos sociais e as vías diplomáticas e de acordo para garantir a convivencia pacífica (Competencias sociais e cívicas)
- Reforzar coñecementos sobre a historia e as relacións sociais e económicas na Idade Media (Conciencia e expresións culturais)
- Afondar en coñecementos relacionados, coma a estrutura urbana dunha vila medieval (Conciencia e expresións culturais)

Actividade 4

Descripción

Mediante un recurso cartográfico, invítase aos alumnos a asentar algúns elementos conceptuais básicos da historia da arte, facendo fincapé no estilo Románico e na información que nese ámbito se inclúa na actividade de Roteiro polas rúas da vila. Como paso previo preséntanse varias cuestións para refrescar coñecementos xa adquiridos e investigar sobre novos aspectos.

Obxectivos e Competencias

- Consolidar os coñecementos teóricos respecto ao estilo románico (Conciencia e expresións culturais)
- Desenvolver a capacidade de orientación sobre mapas (Conciencia e expresións culturais)
- Afinar a capacidade de observación, de atención e de retentiva auditiva (Aprender a aprender)
- Saber sintetizar e esquematizar datos (Aprender a aprender)

Actividade 5

Descripción

Utilizando o vínculo matrimonial de dona Violante -impulsora do convento de Santa Clara- con Afonso X, proponse a lectura e o traballo sobre unha cantiga da Corte do Rei Sabio: a número 25. Relata un episodio entre un xudeu e un cristián, coa Virxe como intermediaria. Para facilitar o traballo dos alumnos, a cantiga preséntase fragmentada e reelaborada, ánda que respectando o seu contido básico.

As propostas deste exercicio son múltiples e o mestre poderá decidir traballar más a fondo e levar más alá algunha delas. Fanse suxestións no eido propiamente literario e de lectura comprensiva, no de expresión teatral e no musical. Non hai que desbotar a utilidade desta cantiga para abordar cuestións como o antisemitismo, os prexuízos sociais ou a organización económica e social da época arredor dos oficios e das clases sociais.

A implicación dun profesor especialista en música permitiría afondar en cuestións que a actividade simplemente enumera, como a interpretación da peza ou de ritmos medievais empregando instrumentos como a frauta. Podería resultar atractivo para os

estudantes organizar un coro e interpretar a cantiga número 100, "Santa María, estrela do día", más acaída para eles que a 25.

Nos seguintes enlaces pódese acceder a contidos de interese para esta actividade:

Cantiga número 100, "Santa María, estrela do día": Música, sen texto impreso, con interpretación dun coro infantil. <https://www.youtube.com/watch?v=BL5CK0w-aks>

Cantiga número 100, "Santa María, estrela do día": letra.

<http://www.cantigasdesantamaria.com/csm/100>

Cantiga número 25, "Pagar ben pód' o que dever": texto orixinal completo da cantiga 25. <http://www.cantigasdesantamaria.com/csm/25>

Cantigas de Santa María: índice para acceder á letra orixinal, con indicacións métricas, de todas as cantigas. <http://www.cantigasdesantamaria.com/index1.html>

Obxectivos e Competencias

- Achegarse á lírica medieval (Comunicación lingüística)
- Exercitar a análise métrica e literaria (Comunicación lingüística)
- Coñecer a evolución lingüística do idioma (Comunicación lingüística)
- Adquirir conciencia do papel histórico da lingua e da literatura galegas (Comunicación lingüística. Conciencia e expresións culturais)
- Afondar na figura de Afonso X (Conciencia e expresións culturais-Traballar a creatividade nos ámbitos teatral e musical (Conciencia e expresións culturais)
- Aprender a presentarse e actuar en público (Sentido de iniciativa e espírito emprendedor. Competencias sociais e cívicas)
- Aprender a traballar en equipo (Competencias sociais e cívicas)

Actividade 6

Descripción

Esta actividade pretende ampliar o horizonte dos alumnos, rompendo o enfoque eurocentrista no que habitualmente se moven. Para iso propónselles descubrir como era o mundo no século de Xan de Arzúa suxerindo dúas referencias alongadas, China e Turquía. Anímase ao alumno, non só a descubrir acontecementos e realidades illadas

de cada territorio senón, sobre todo, a reflexionar sobre elas e relacionalas, advertindo as diferencias pero tamén os puntos de contacto e as similitudes no ámbito da sociedade, a economía ou a arte, por exemplo. Tamén se inclúe Aragón para animar o estudo da historia da península ibérica, poñendo no seu contexto a historia de Galicia. Na clase debe orientarse o traballo dos diferentes equipos abríndolles vías para a investigación e a estruturación do traballo. Pode ser de utilidade para o docente a referencia bibliográfica Goody, Jack, "El robo de la historia", Ediciones Akal, 2011.

Obxectivos e Competencias

- Contextualizar o momento histórico estudiado poñendo a realidade galega en contacto con outros territorios (Competencia Conciencia e expresións culturais)
- Adquirir hábitos de reflexión e capacidade para relacionar feitos e situacíons (Competencia Aprender a aprender. Competencia Sentido de iniciativa e espírito emprendedor)
- Asumir unha visión universal fronte ao eurocentrismo (Competencias sociais e cívicas)
- Observar os puntos en común entre culturas e países diferentes como ferramenta de tolerancia (Competencias sociais e cívicas. Competencia Conciencia e expresións culturais)
- Analizar o vínculo entre economía, procesos demográficos e política (Competencia Conciencia e expresións culturais)
- Saber traballar en equipo (Competencia Aprender a aprender. Competencias sociais e cívicas)
- Practicar técnicas de investigación recorrendo a distintas fontes (Competencia Aprender a aprender)
- Utilizar as novas tecnoloxías da comunicación para presentar resultados (Competencia dixital. Competencia Aprender a aprender)
- Desenvolver a capacidade de síntese e de estruturación de textos (Competencia Aprender a aprender)
- Adquirir habilidades de expresión oral e intervención en público (Competencia lingüística. Sentido de iniciativa e espírito emprendedor)

Apartado 10: SOLUCIÓNS ao CADERNO de ACTIVIDADES

5º de EDUCACIÓN PRIMARIA

2. FAGAMOS CÁLCULOS con DUARTE

1.- Cando Duarte e Airas planearon escalar a muralla, pensaron que todo sería más fácil se estivesen para axudalos todos os seus amigos. Duarte pensouno: se eu estiro os brazos, mido 1,80 metros e, se Airas fai o mesmo, el mide 1,90 metros. Quantos metros faltan para acadar a cima da muralla na súa parte máis alta? Canto nenos da altura de Duarte farían falta para chegar arriba se se colocan un sobre os brazos de outro?
Debuxa a Duarte, a Airas e aos seus amigos para axudar a resolver este problema.

A muralla no punto máis alto (nas ameas) mide 20 m

Os dous nenos en total miden $1,80 + 1,90 = 3,70$ m

Solución á primeira pregunta: faltan $20 - 3,70 = \underline{\underline{16,30\;m}}$

$20/1,80 = 11,11$

Solución á segunda pregunta: farían falta 12 nenos como Duarte

2.- A muralla de Allariz tiña unha lonxitude de 1.100 metros. Tiña 6 portas de madeira. Imaxinemos, só imaxinemos, que todas tiñan as mesmas dimensións: 3 metros de ancho e 6 metros de altura. Cal era a lonxitude da muralla de pedra sen contar as portas?

O dato sobre a altura das portas é irrelevante

$6\;portas \times 3m$ (ancho de cada porta) = 18m de portas

Solución: $1100\;m$ (muralla e portas) – 18m de portas = 1082m de muralla sen contar as portas

3. PENSEMOS NAS PALABRAS

*** Que sobra?**

-Rodea a palabra que non encaixa e explica por que:

- 1) **San Bieito.** Todas as demais están relacionadas co convento de Santa Clara.
- 2) **Xastre.** Todas as demais son autoridades. Os xastres son un gremio.
- 3) **S. Lourenzo.** Todas as demais coinciden cunha porta. San Lourenzo é unha rúa e unha antiga igrexa.
- 4) **Xudeus.** Todos os demais son gremios. Os xudeus son unha comunidade relixiosa.

-Agora, coa palabra que non encaixa de cada grupo, comeza ti unha nova serie:
Neste exercicio é interesante insistir na concordancia entre a palabra orixinal e as palabras da serie que os alumnos propoñan.

- 2) **Xastre:** zapateiro, curtidor, labrego, tablaxeiro, toneleiro, panadeiro, ferreiro, taberneiro, etcétera (gremios)
- 3) **S. Lourenzo:** O Hospital, Lobariñas, Sur, Entrecercas, San Lázaro, A Fonteiriña, Castelao, O Cárcere, O Portelo (rúas do casco histórico de Allariz)
- 4) **Xudeus:** cristiáns, musulmáns, hindús... (comunidades relixiosas)

***De que falamos?**

Adiviña a que campo semántico, no contexto da Festa do Boi, pertencen estas palabras, e engade un exemplo máis

- Entrenzado-Paus-Penlas: bailes tradicionais e, ademais, gremiais
O meu exemplo: Espadas (tamén gremial), Muiñeira, Jota...
- Zapateiros – Curtidores – Panadeiras: gremios
labregos, tablaxeiros, toneleiros, xastres, ferreiros, taberneiros...
- Corrixidor – Rexedor – Procurador Xeral: autoridades medievais
O meu exemplo: Escribán, párrocos das distintas igrexas, prior de Vilanova
- Foleiros – Homes do sedeño – Señor da aguillada: persoas encargadas do coidado do boi e do séquito de Xan de Arzúa
O meu exemplo: traendo o exemplo á actualidade, os veterinarios, os gandeiros de Penamá, o coidador que os alimenta na Casa do Boi
- S. Pedro – Santo Estevo – Santiago – Vilanova: igrexas de Allariz
O meu exemplo: San Bieito, Santa Clara, San Isidro (hoxe derrubada), San Lourenzo (hoxe sen culto, actual tenda outlet)

4. NON PERDAS O NORTE. PUNTOS CARDINAIS

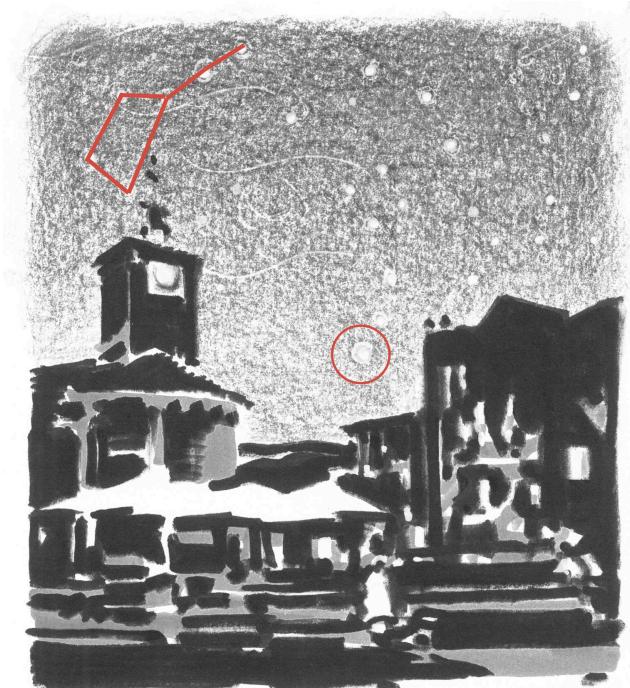
-Coñeces cales son os puntos cardinais? Escríbeos: Norte, Sur, Leste, Oeste.

-Noutros idiomas: Norte, Sur, Este, Oeste (español); Norte, Sul, Leste, Oeste (portugués); Nord, Sud, Est, Ouest (Francés); Nord, Sud, Est, Ovest (italiano); North, South, East, West (inglés).

(Outras linguas en función das contribucións de cada alumno)

-E na rúa...? Resposta aberta.

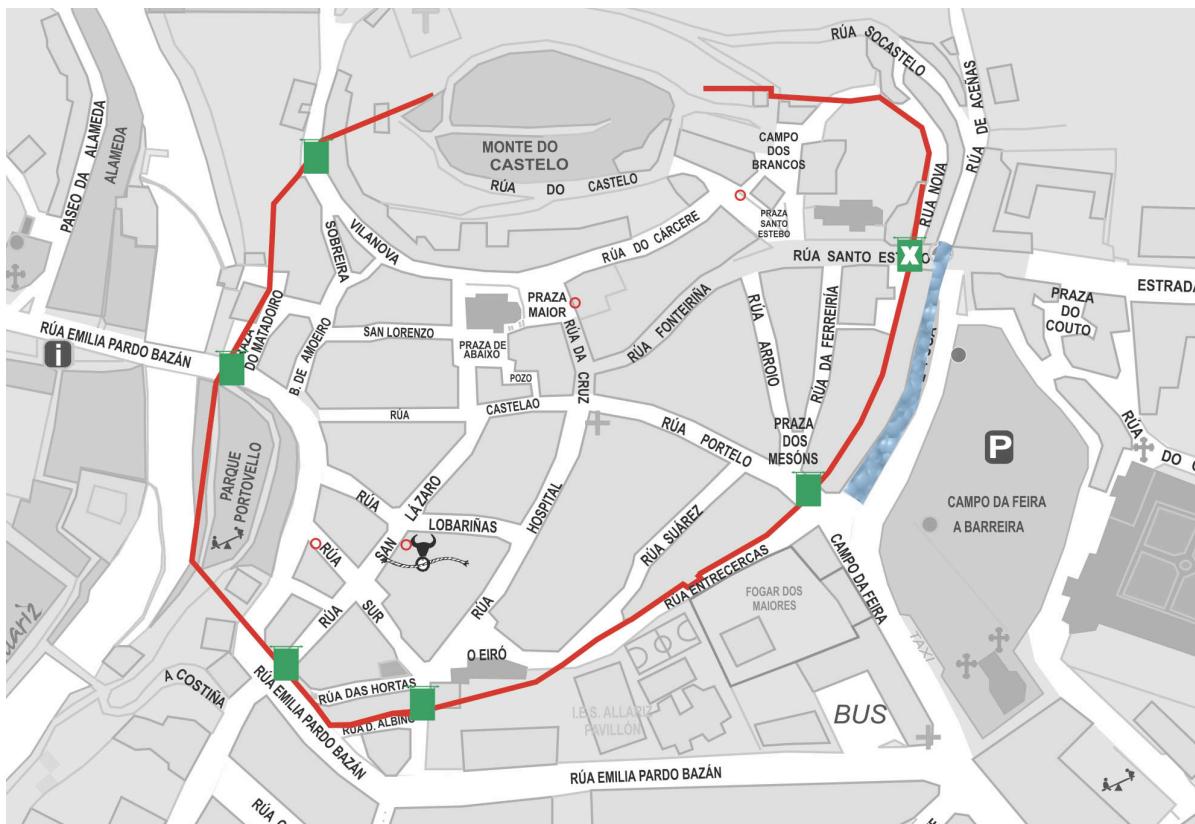
-Que estrela tes que buscar para atopar o Norte? A estrela polar. Está na constelación Osa Menor, é a máis brillante das súas sete estrelas e só é visible no hemisferio norte. Para localizala (tanto no ceo como na ilustración que acompaña o exercicio) hai que prolongar a liña que forman as dúas estrelas más á esquerda da Osa Maior (o Carro). A Polar está aproximadamente a cinco veces a distancia que separa esas dúas estrelas.

5. TOCA SINALAR

-Acompáñanse as solucións no mapa adxunto.

-Na pregunta sobre as portas da muralla, debe terse en conta que Duarte pasou, en orde, polas portas de Vilanova, San Isidro, Porta da Vila, San Pedro e Portelo. Faltoulle a de Santo Estevo.

6. DESEÑA O TEU MAPA DA FESTA DO BOI

-Resposta aberta.

7. VAI UNHA PARTIDA DE DAMAS?

-Coñeces a orixe deste xogo? A súa orixe é o xogo de mesa denominado Alquerque (*al quirkat*, en árabe) recollido por Afonso X O Sabio no “Libro de axedrez, dados e tablas”, escrito entre 1251 e 1282. O chamado alquerque de doce (había tamén o alquerque de tres -o Tres en raia- e de nove) fusionouse no século XV co taboleiro de xadrez e deu orixe ao xogo das damas. Crese que o alquerque de doce naceu no Golfo Pérsico e foi practicado en Exipto, Troia e Grecia.

-Que relación garda este material con Allariz? As fichas son cabezas de boi feitas de coiro e tinguidas en distintas cores. O coiro vincúlase a Allariz polas fábricas de coiros, onde se facía o seu curtume. Foron numerosas e importantes ata o século XX. Hoxe a historia desa protoindustria reflíctese no Museo do Coiro.

-Observa tamén o deseño do taboleiro e di a que outro xogo che recorda: ao Xogo da Oca.

8. E AGORA... REFLEXIONEMOS

-Resposta aberta.

2º de EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA

-1: Resposta aberta.

-2: Resposta aberta.

-3 A, 3 D, 3 F: Resposta aberta.

-3 B: O Dicionario da RAG define avinza como a acción e efecto de avir ou de avirse e este verbo como “facer que deixe de haber calquera tipo de diferencia entre dúas ou más persoas confrontadas, en particular entre dous amigos que deixaron de selo.

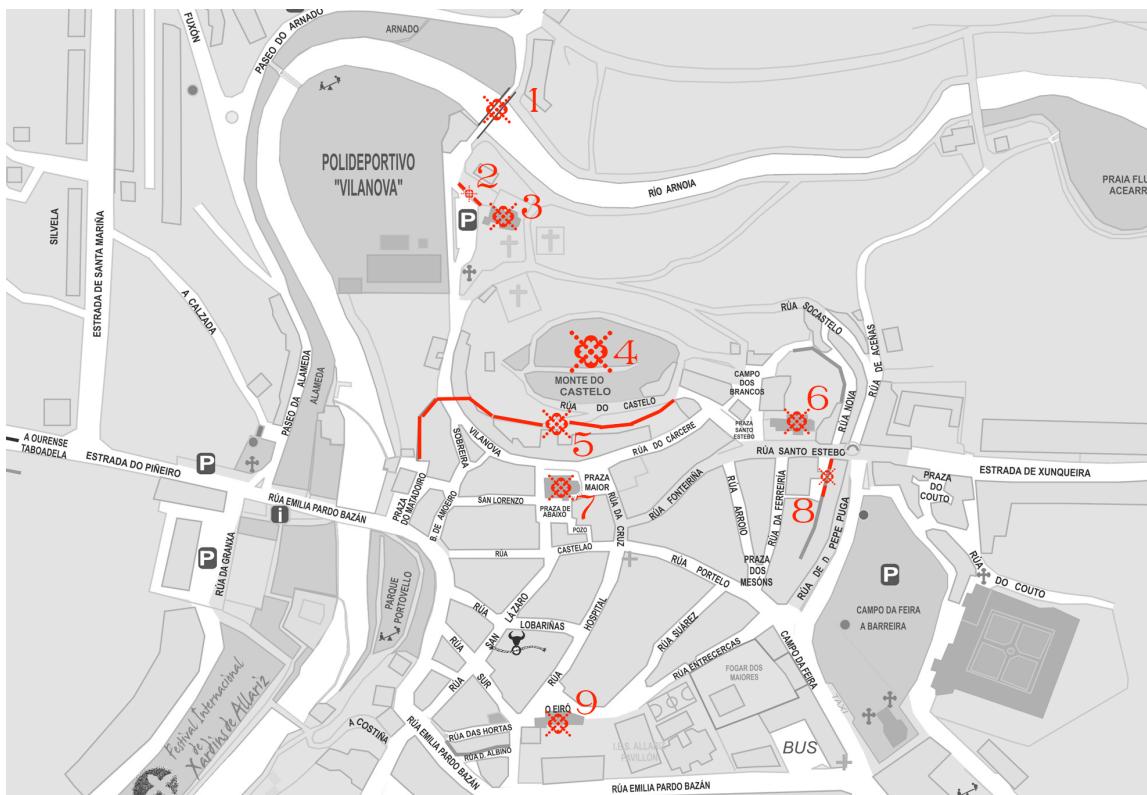
Tamén ofrece a acepción de avinza como “convenio ou acordo por medio do cal unha persoa dá a outra unha retribución, en cartos ou en especie, polos servizos prestados durante un tempo determinado”, que non sería de aplicación no caso da Carta de 1289, áinda que segue remitindo á idea de acordo. Avirse tamén significa “mostrarse de acordo con facer ou aceptar algo que resulta incómodo ou ofrece algunha dúbida”. O dicionario apunta como sinónimos conciliarse e reconciliarse.

-4 A: Resposta aberta.

-4 B: O dicionario etimolóxico de Coromines fala da palabra románico como derivada da latina romanicus (romano, pertencente a Roma). O arqueólogo e estudos francés Charles de Gerville deulle ese nome, no primeiro terzo do século XIX, á arquitectura posterior á caída do imperio romano e anterior ao século XII, pero o termo xa se empregaba en relación coas linguas derivadas do latín, as linguas románicas ou romances.

-4C: Resposta aberta. Ideas de apoio: A importancia do románico en Galicia xustifícase pola forte romanización e a pegada do Camiño de Santiago, que foi quen o converteu no primeiro estilo artístico propiamente europeo. Comezou a ser valorado, como toda a Idade Media, no século XIX, co Romanticismo.

- 4 D: Sinálanse no mapa adxunto os monumentos con estilo románico conservados na vila de Allariz.

- 1: Ponte de Vilanova. A cimentación é de estilo románico; o resto foi reconstruído no XVII.
- 2: Tramo de muralla defensiva construída pola Orde de San Xoán.
- 3: Igrexa de Vilanova.
- 4: Castelo, aínda que actualmente non se conserva ningún resto visible.
- 5: Primeira liña defensiva do Castelo, muralla máis próxima á edificación.
- 6: Igrexa de Santo Estevo.
- 7: Igrexa de Santiago.
- 8: Restos de muralla do século XII na praza dos Carboeiros.
- 9: Igrexa de San Pedro.

-5: Reposta aberta.

-6: Resposta aberta.

Apartado 11: AVALIACIÓN para o docente e para o alumnado

A resposta de docentes e estudiantes aos seguintes cuestionarios é de interese para as autoras deste traballo e tamén para a asociación cultural Xan de Arzúa. Agradécese a súa entrega debidamente cuberto.

Propoñemos que a opinión dos alumnos de primaria se solicite por parte do mestre, ben despois de cada actividade ou ao finalizar todo o traballo, e que se faga dun xeito informal, sen presentarles o documento de preguntas; en todo caso, cada docente considerará cal é o método máis axeitado.

En canto aos estudiantes de secundaria, suxerimos que se lles presente o cuestionario de preguntas para que o respondan eles mesmos na aula.

FORMULARIO DE AVALIACIÓN PARA O DOCENTE

Sobre o Roteiro:

- Resultou adecuado, en duración, para os alumnos?
- A exposición resultoulles amena e interesante?
- Adaptouse ao nivel académico dos alumnos a información contida no Roteiro?
- Suxestións de mellora

Sobre as actividades na aula:

- O axuste temporal de cada actividade, indicada no Caderno para o profesorado, foi realista?
- Os recursos (material e apoio para o mestre, bibliografía, etcétera) foron adecuados e suficientes?
- O enfoque das actividades resultou atractivo para os alumnos?
- As actividades fomentaron a participación activa dos estudiantes?
- Suxestións de mellora

FORMULARIO DE AVALIACIÓN PARA O ALUMNADO

O QUE TI PENSAS IMPORTA

-Indica, cos seus números de referencia, os exercicios que realizaches do Caderno de actividades para o alumnado:

-Que actividade atopaches más interesante? Cal menos?

-Cal foi a actividade más difícil?

-Entendiches ben o que tiñas que facer en cada exercicio ou non estaba sempre claro?

-Que aspectos novos sobre a Festa do Boi descubriches facendo estas actividades?

-O Roteiro fíxose moi longo, moi curto ou estivo ben?

-Tes algunha idea para mellorar a Festa do Boi? Que actividades che gustaría incluír nos días da festa?

Apartado 12: BIBLIOGRAFÍA

Materiais bibliográficos editados e en rede que poden ser útiles para resolver dúbidas e ampliar documentación, tanto para o alumnado como para o profesorado. Non se propón unha bibliografía excesivamente ampla para non dificultar, cun exceso de información, o traballo dos estudiantes.

Sobre a historia de Allariz e da Festa do Boi poden ser de axuda:

- * CID RUMBAO, Alfredo, "Historia de Allariz. Villa y corte románica", Diputación Provincial de Orense, 1984.
- * PUGA BRAU, Xosé, "Os xudeos de Allariz. O boi de Corpus e as danzas gremiais", Concello de Allariz, 1996.
- * VARIOS, "Festa do Boi. En Allariz desde 1317", Edita Difusora de Letras, Artes e Ideas, SL, Allariz, 2003. Análise histórica da autoría de Antonio BLANCO RODRÍGUEZ.
- * VARIOS, "Santa Clara de Allariz. Historia y vida de un monasterio", Deputación de Ourense, Santiago de Compostela, 1990.

Sobre a relación entre xudeus e cristiáns, con referencias concretas a Allariz:

*BARROS, Carlos, "Xudeus e xudaizantes na historia de Galicia, séculos X-XXI"
http://www.h-debate.com/cbarros/spanish/articulos/historia_medieval/ribadavia.htm

(consulta 11 abril 2016, 12.40)

* BARROS, Carlos, "El otro admitido. La tolerancia hacia los judíos en la Edad Media gallega". Sobre a Carta de Avinza de 1289

<http://www.h-debate.com/cbarros/spanish/judios.htm> (consulta 11 abril 2016, 12.48)

*De ANTONIO RUBIO, Gloria, "Primera judería gallega: Allariz"

<http://agai-galicia-israel.blogspot.com.es/2009/10/primeira-xudaria-galega-allariz.html> (consulta 11 abril 2016, 12.52)

Sobre a vida cotiá e os usos sociais na época de Xan de Arzúa:

*MENÉNDEZ PIDAL, Gonzalo, "La España del siglo XIII. Leída en imágenes", Real Academia de la Historia, 1986. Este traballo, moi exhaustivo, é interesante para coñecer hábitos sociais e de vestimenta no século XIII, datos útiles tamén para principios do XIV, época de Xan de Arzúa.

Sobre o xogo de damas:

*WESTERVELD, Govert, "Las Damas: ciencia sobre un tablero", Editor PPU S.A., 1990.(Este autor asina moitos outros traballos sobre o xogo de Damas e outros relacionados)

Sobre a perspectiva sociocultural eurocentrista, de especial aplicación na actividade 6 do Caderno de actividades para 2º ESO:

*GOODY, Jack, "El robo de la historia", Ediciones Akal, 2011.

Sobre as Cantigas de Santa María:

- Cantiga número 100, "Santa María, estrella do día". Música, sen texto impreso, interpretada por un coro infantil: <https://www.youtube.com/watch?v=BL5CK0w-aks> (consulta 11 abril de 2016, 13.18)

- Cantiga número 100, "Santa María, estrella do día", texto orixinal íntegro:
<http://www.cantigasdesantamaria.com/csm/100> (consulta 11 abril de 2016, 13.19)

- Cantigas de Santa María, con letra de todas as cantigas:
<http://www.cantigasdesantamaria.com/index.html> (consulta 11 abril de 2016, 13.22)

- Cantiga número 25 "Pagar ben pód' o que dever", texto orixinal íntegro:
<http://www.cantigasdesantamaria.com/csm/25> (consulta 11 abril de 2016, 13.16)

ANEXOS:

CADERNO DE ACTIVIDADES PARA O ALUMNADO

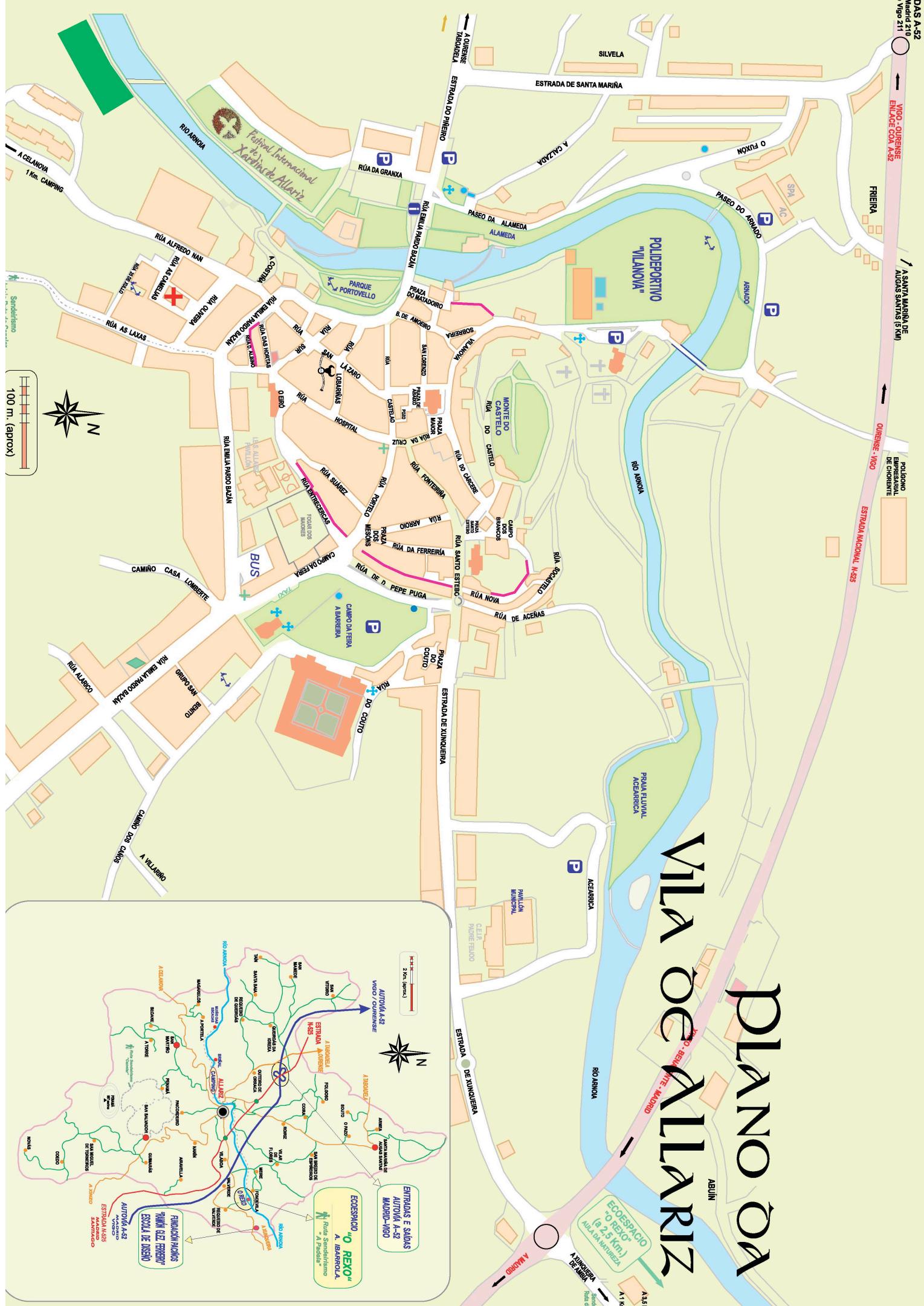
Preséntase impreso, con formato de caderno, para ser manexado individualmente por cada alumno.

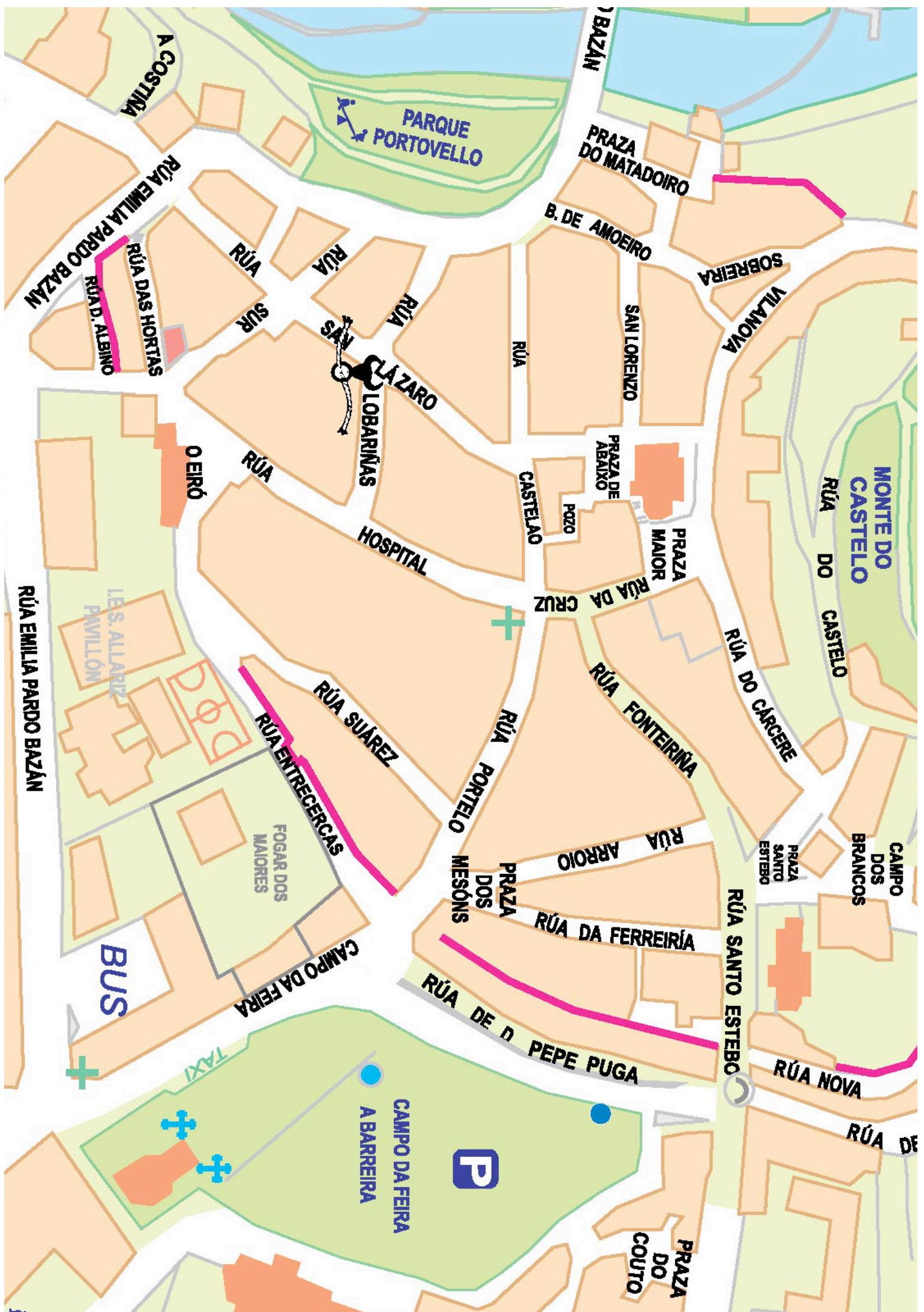
DOCUMENTOS GRÁFICOS

Este apartado inclúe un mapa da vila de Allariz e, no mesmo soporte, outro do término municipal.

O plano da vila, fundamentalmente centrado no casco histórico, presenta lendas que favorecen a orientación, así como algunas indicacións útiles para o traballo arredor da Idade Media e da Festa do Boi, como os tramos de muralla actualmente visibles.

A vertical map of the village of Vlaðeyjarháls. The word "VLAÐEYJARHÁLS" is written vertically along the left side. The word "PLANO ÓA" is written vertically along the right side. A pink shaded area represents a residential area. Several orange rectangular boxes highlight specific buildings or plots of land. A red arrow points from the text "ABÚIN" at the bottom to a specific building in the middle of the pink area. A blue shaded area at the bottom represents a body of water.

Máis información e contidos didácticos
sobre a Festa do Boi en:

<http://www.festadoboi.gal/educa/>

